

KRYSTYNA SZYMCZYK, BARBARA SZTEKE, HALINA GOSZCZ

WYSTĘPOWANIE PATULINY W KRAJOWYCH SOKACH JABŁKOWYCH

PATULIN CONTENT IN POLISH APPLE JUICES

Zakład Analizy Żywności
Instytut Biotechnologii Przemysłu Rolno-Spożywczego
ul. Rakowiecka 36, 02-532 Warszawa
Kierownik: prof. dr hab. B. Szteke
e-mail: szymczyk@ibprs.pl

Oznaczono zawartość patuliny w 754 próbkach soków jabłkowych zakupionych w sieci handlu detalicznego w latach 1999-2003. Analizy wykonano techniką HPLC z detektorem UV.

WSTĘP

Obecność patuliny jest istotnym parametrem oceny jakości zdrowotnej soków jabłkowych. Pośrednio jest też wskaźnikiem jakości surowca (jabłek) użytego do produkcji zagęszczonych soków, z których produkuje się soki pitne. Występuje głównie w jabłkach przechowywanych w chłodniach, gdzie istnieje możliwość rozwoju grzybów.

Patulina jest metabolitem wytwarzanym przez grzyby rodzaju *Aspergillus* i *Penicillium*. Doświadczalnie udowodniono toksyczne działanie patuliny w stosunku do różnych mikroorganizmów, roślin, zwierząt i organizmów wyższych [1, 2, 5]. Pomimo braku jednoznacznych dowodów patulina podejrzewana jest także o działanie mutagenne i rakotwórcze. Obecność patuliny stwierdzono w wielu surowych (zapleśniałych) owocach i warzywach lecz najczęściej występuje ona w jabłkach i produktach z nich otrzymanych. W przypadku owoców przeznaczonych do bezpośredniej konsumpcji patulina nie stanowi zagrożenia, ponieważ nie spożywa się owoców zapleśniałych, natomiast nawet niewielki ich udział w surowcu przeznaczonym do przetwórstwa prowadzi do otrzymania produktów o niewłaściwej jakości zdrowotnej.

Znaczną trwałość i odporność patuliny na warunki stosowane podczas procesów technologicznych potwierdza fakt występowania jej w sokach i przecierach jabłkowych. Pewne zabiegi technologiczne, takie jak staranne sortowanie owoców, mycie, tłoczenie, enzymatyczne klarowanie soków, filtracja, stosowanie odpowiednio preparowanych sorbentów węglowych, reakcja z jonami siarczynowymi w podwyższonej temperaturze lub z kwasem askorbinowym mogą powodować obniżenie zawartości patuliny w sokach [9, 15]. Zmniejszenie zawartości patuliny następuje także w trakcie przechowywania gotowego produktu, podczas lub w wyniku fermentacji alkoholowej [10] albo naświetlania promieniowaniem jonizującym [18].

Wiele państw reguluje zawartość patuliny w sokach i innych przetworach owocowych na poziomie od 20 do 50 $\mu\text{g/l}$. Komitet Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO ds. Substancji Dodatkowych i Zanieczyszczeń Żywności zaproponował przyjęcie maksymalnej dopuszczalnej zawartości patuliny w sokach jabłkowych na poziomie 50 $\mu\text{g/l}$. Jednak w celu ochrony zdrowia dzieci, które mogą spożywać duże ilości soku jabłkowego, dyskutowana jest także propozycja ograniczenia zawartości patuliny do 25 $\mu\text{g/l}$ [8].

W Polsce obowiązuje Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dn. 30.04.2004 r. w sprawie maksymalnych poziomów zanieczyszczeń chemicznych i biologicznych [14], wprowadzające postanowienia odpowiednich dokumentów UE. W przypadku patuliny jest to Rozporządzenie Komisji (EC) Nr 1425/2003 z 11 sierpnia 2003 roku, według którego maksymalne dopuszczalne poziomy zanieczyszczenia patuliną środków spożywczych wynoszą:

- soki i nektary owocowe, napoje fermentowane otrzymane z jabłek – 50 $\mu\text{g/kg}$,
- produkty z jabłek stałe, przeznaczone do bezpośredniej konsumpcji – 25 $\mu\text{g/kg}$,
- produkty oznakowane i sprzedawane jako przeznaczone dla niemowląt i małych dzieci – 10 $\mu\text{g/kg}$,

Dostępne dane literaturowe świadczą o różnym stopniu zanieczyszczenia produktów jabłkowych patuliną. Badania zawartości patuliny w sokach oraz produktach owocowych były prowadzone w Australii, Wlk. Brytanii, Francji, USA, Turcji, Brazylii [3, 4, 6, 7, 16]. W badaniach przeprowadzonych ostatnio we Włoszech zawartość patuliny w zakresie 5,8-74,2 $\mu\text{g/kg}$ ($\mu\text{g/l}$) stwierdzono w 10 spośród 40 analizowanych próbek produktów jabłkowych, w tym w produktach oznakowanym przez producenta jako ekologiczne [13]. W Turcji w latach 1996-1999 zanalizowano zawartość patuliny w 482 próbkach soków jabłkowych odtworzonych z koncentratów. Wyniki badań wykazały obecność tej mikotoksyny na poziomie od poniżej 5 do 376 $\mu\text{g/l}$ przy średniej wynoszącej w poszczególnych latach od 19 do 63 $\mu\text{g/l}$ [7].

Badania patuliny w zagęszczonych sokach jabłkowych i przetworach z jabłek od wielu lat prowadzone są także w Zakładzie Analizy Żywności IBPRS [17]. W ostatnich latach podjęto również badania soków jabłkowych dostępnych na naszym rynku. Niniejsza praca ma na celu przedstawienie wyników uzyskanych w latach 1999-2003.

MATERIAŁ I METODY

Materiał do badań stanowiły soki jabłkowe zakupione w latach 1999-2003 w sieci handlu detalicznego, pochodzące z kilkunastu zakładów produkcyjnych. Łącznie zbadano 754 próbki soków.

Wykonanie oznaczenia

Patulinę ekstrahowano z próbek soków za pomocą octanu etylu. Ekstrakt oczyszczano przez ekstrakcję podziałową z wodnym roztworem węgla sodu i po odparowaniu rozpuszczalnika analizowano techniką wysokosprawnej chromatografii cieczowej (HPLC) z detektorem UV [12]. Zastosowano następujące warunki analizy chromatograficznej:

- kolumna Nucleosil 120-5 C18, o dł. 250 mm, średn. wewn. 4,6 mm z przedkolumną, Macherey-Nagel lub równoważna,
- ciecz elucyjna acetonitryl: woda, roztwór 7% (v/v),
- przepływ cieczy elucyjnej 0,7-1,0 ml/min,
- temp. pracy kolumny pokojowa,
- długość fali detektora UV 276-280 nm.

Jakościowej interpretacji otrzymanych chromatogramów dokonywano przez porównanie czasów retencji pików uzyskanych dla roztworów wzorcowych i próbek analizowanych. Zawartość patuliny w $\mu\text{g/l}$ analizowanego soku obliczano stosując metodę standardu zewnętrznego oraz program integryjny współpracujący z chromatografem cieczowym. Za wynik końcowy oznaczania zawartości patuliny przyjmowano średnią arytmetyczną co najmniej dwóch równoległych oznaczeń, wykonanych dla tej samej próbki.

Charakterystyka metody

Liniowość metody zweryfikowano w zakresie zawartości patuliny od 5 do 100 $\mu\text{g/l}$ analizowanego soku. Granica oznaczalności patuliny wynosi 5 mg/l analizowanego soku. Współczynnik zmienności określający rozrzut wyników równoległe wykonanych oznaczeń, a tym samym precyzja metody nie przekracza 5%. Dokładność metody sprawdzano systematycznie poprzez analizę próbek soku, do których dodawano roztwór wzorcowy patuliny w stężeniu od 25 do 100 $\mu\text{g/l}$. Otrzymano wartość współczynnika odzysku powyżej 80% co wskazuje na dobrą dokładność metody. Wartość ta może być jednak niższa dla soków wzbogacanych w witaminę C. Metoda jest również systematycznie sprawdzana w międzynarodowym programie badania biegłości laboratoriów organizowanym w ramach FAPAS.

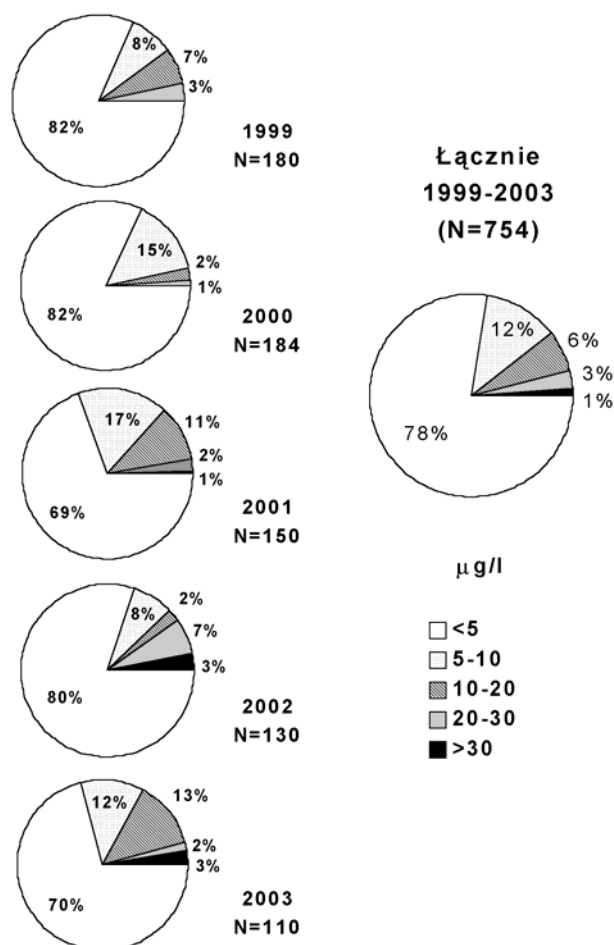
WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Wyniki badania zawartości patuliny w sokach jabłkowych oceniano na podstawie obowiązujących w czasie wykonywania badań aktów prawnych: Normy PN-A-75951, 1994, [11] Przetwory owocowe. Soki owocowe (wycofanej 3.02.2004 r.) oraz odpowiednich Rozporządzeń MZiOS oraz MZ z 2000 i 2003 roku (wycofane 1.05.2004 r.). W dokumentach tych maksymalny, dopuszczalny poziom patuliny w soku jabłkowym, zagęszczonym soku jabłkowym, kremogenicznym soku jabłkowym oraz w innych przetworach z udziałem jabłek wynosił 30 $\mu\text{g/l}$ ($\mu\text{g/kg}$).

Zawartość patuliny powyżej granicy oznaczalności (5 $\mu\text{g/l}$ soku) stwierdzano corocznie w 18% do 30% badanych próbek, średnio w ponad 22% próbek (tabela I).

Tabela I. Zawartość patuliny w sokach jabłkowych w latach 1999-2003
Patulin content in apple juices in 1999-2003

Rok	Liczba badanych próbek	Zawartość patuliny >5 $\mu\text{g/l}$		Zakres zawartości patuliny liczba próbek			
		Liczba próbek	% próbek	5-10 $\mu\text{g/l}$	10-20 $\mu\text{g/l}$	20-30 $\mu\text{g/l}$	>30 $\mu\text{g/l}$
1999	180	33	18,3	15	12	6	0
2000	184	33	17,9	27	4	2	0
2001	150	46	30,7	26	16	3	1
2002	130	26	20,0	10	3	9	4
2003	110	33	30,0	13	14	2	3
Razem	754	171	22,6	91	49	22	8

Ryc. 1. Rozkład zawartości patuliny w próbkach soków jabłkowych zakupionych na polskim rynku w latach 1999-2003

Range of patulin content in apple juice samples purchased in 1999-2003

Średnia zawartość patuliny w sokach w poszczególnych latach wahała się od 8,6 µg/l w roku 2000 do 20,6 µg/l w roku 2002. Większość wyników pozytywnych mieściła się w zakresie 5-20 µg/l. W roku 2002, przy podobnym procentowym udziale próbek pozytywnych, zaobserwowano większy udział próbek o zawartości patuliny powyżej 20 µg/l (50% próbek zawierających patulinę) (Ryc.1). Wiąże się to prawdopodobnie z tym, że w tym roku część jabłek przechowywanych w chłodniach późną wiosną przeznaczona została do przerobu przemysłowego bez odpowiedniej selekcji surowca.

W ostatnich latach stwierdzono jednak przekroczenie dopuszczalnej zawartości patuliny (30 µg/l soku) w 8 próbkach, co stanowi 1,1% ogółu badanych soków. Próbki te pochodziły z 3 zakładów produkcyjnych i zawierały maksymalnie 78 µg patuliny na litr soku (ok. 2,5-krotne przekroczenie).

PODSUMOWANIE

Ponad 75% analizowanych w latach 1999-2002 soków jabłkowych nie zawierało patuliny. Obecność patuliny stwierdzono w 171 spośród 754 badanych próbek soku jabłkowego, jednak stężenie patuliny w zdecydowanej większości próbek nie przekraczało dopuszczalnej wartości 30 µg/l, a więc próbki te spełniały obowiązujące (w kraju) wymagania dotyczące zawartości patuliny. Zawartość patuliny w stężeniu powyżej 30 µg/l (w tym dwa wyniki powyżej 50 µg/l - 71,4 µg/l; 78,6 µg/l) stwierdzono tylko w 8 próbkach co stanowi 1,1% badanych soków.

Soki jabłkowe najczęściej produkowane są z zagęszczonych soków jabłkowych. Szczególnie wtedy gdy półprodukt otrzymano z jabłek przechowywanych w chłodniach konieczna jest staranna kontrola jakości przerabianego surowca oraz zawartości patuliny w wyprodukowanym zagęszczonym soku jabłkowym.

K. Szymczyk, B. Szteke, H. Goszcz

PATULIN CONTENT IN POLISH APPLE JUICES

Summary

Patulin content has been evaluated in 754 samples of apple juices bought on Polish retail markets in the years 1993-2003. The samples were analyzed by means of the HPLC technique with UV detector. Patulin was found above the quantification limit (5 µg/l) in more than 22% of the samples. Most of the positive results did not exceed the permitted level of 30 µg/l. However, the level was exceeded in 8 samples i.e. in 1,1% of the analyzed samples.

PIŚMIENNICTWO

1. *Askar A.*: Patulin in apple juice and children's apple food, Part I. Toxicological and legal aspects. *Fruit Processing* 1999, 3/99, 74-79.
2. *Baretta B., Gaiaschi A., Galli C.L., Restani P.*: Patulin in apple-based foods: occurrence and safety evaluation. *Food Addit. Contam.* 2000, 17, 399-406.
3. *Burda K.*: Incidence of patulin in apple, pear and mixed fruit products marketed in New South Wales. *J. Food Prot.* 1992, 796-798.
4. Codex Alimentarius Commission FAO/WHO Committee on Food and Contaminants, Position paper on patulin, January 1997 CX/FAC 97/23-Part II.
5. *Florianowicz T.*: Efekty toksyczne patuliny. *Bromat. Chem. Toksykol.* 1999, 32 303-309.
6. *Gökmen V, Acar J.*: Incidence of patulin in apple juice concentrates produced in Turkey. *J. Chromatogr.* 1998, A 815, 99-102.
7. *Gökmen V, Acar J.*: Long-term survey of patulin in apple juice concentrates produced in Turkey. *Food Addit. Contam.*, 2000 17, 933-936.
8. Joint FAO/WHO Food Standard Programme, Codex Alimentarius Commission, Twenty-Third Session, Rome, Italy, 1999, ALINORM 99/12A, p.13-14.
9. *Leggott N.L., Shephard G.S., Stockenström S., Staal E., van Schalkwyk D.J.* The reduction of patulin in apple juice by three different types of activated carbon. *Food Addit. Contam.* 2001, 18, 825-829.
10. *Lipowska T., Goszcz H., Januszewski T., Kubacki S.J.* Stabilność patuliny ze szczególnym uwzględnieniem fermentacji alkoholowej. *Przem. Ferm. Owoc.-Warz.* 1984, 5/87, 8-10.
11. Norma PN-A-75951, 1994, Przetwory owocowe. Soki owocowe.

12. Norma PN-ISO 8128-1 1997 Sok jabłkowy, zagęszczony sok jabłkowy i napoje zawierające sok jabłkowy – Oznaczanie patuliny – część I: metoda z zastosowaniem techniki wysokosprawnej chromatografii cieczowej.
13. *Ritieni A.*: Patulin in Italian commercial apple products. *J. Agric. Food Chem.* 2003, 51, 6086-6090.
14. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dn. 30.04.2004 r. w sprawie maksymalnych poziomów zanieczyszczeń chemicznych i biologicznych, które mogą znajdować się w żywności. *Dz. U. RP* 2004 nr 120, poz.1257.
15. *Sydenham E.W., Vismar H.F., Marasas W.F.O., Brown N., Schlechter M., van der Westhuizen L., Rheeder J.P.*: Reduction of patulin in apple juice samples – influence of initial processing. *Food Control* 1995, 6, 195-200.
16. *de Sylos C.M., Rodriguez-Amaya D.B.*: Incidence of patulin in fruit juices marketed in Campinas, Brazil. *Food Addit. Contam.* 1999, 16, 71-74.
17. *Szymczyk K., Goszcz H., Szteke B.*: Patulin content in processed apple products. In: *Fruit and vegetables juices and drinks – today and in the XXI century.* ed. L. Michalczyk, W. Płocharski, Research Institute of Pomology and Floriculture, Skierniewice, 1999, 359-362.
18. *Żegota H., Żegota A., Bachman S.*: Effect of irradiation on the patulin content and chemical composition of apple juice concentrate. *Lebensm. Unters. Forsch* 1988, 187, 235-238.

Otrzymano: 2003.12.10